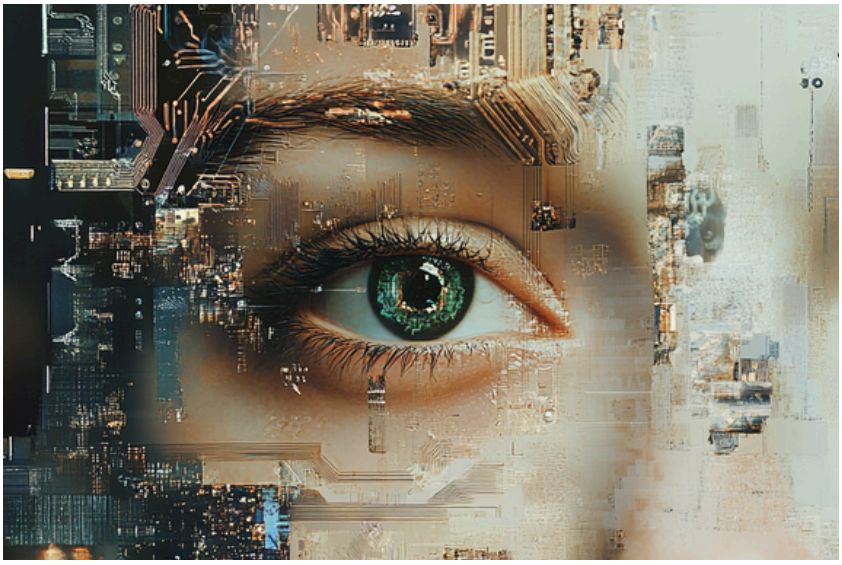
Četbotovi, mediji i granice autorskog prava EU.

Mišljenje u predmetu Like Company protiv Googlea

U julu 2023. godine jedan mali mađarski informativni portal objavio je vest o pevaču koji je želeo da dovede slatkovodne delfine na jezero Balaton. Kasnije je jedan korisnik zatražio od Googleovog četbota Gemini da sažme taj članak. Međutim, Gemini je u svoj odgovor dodao i namenski izgrađen bazen na poluostrvu Tihanj, dimenzija 25 puta 15 metara. Ništa od toga nije bilo navedeno u izvornom članku. Google takve izmišljene informacije naziva „halucinacijama".

UROŠ RAJIĆ
SENIOR ASSOCIATE

Vlasnik portala, kompanija Like Company, tužio je Google u Budimpešti, nakon čega je mađarski sud uputio četiri prethodna pitanja Sudu pravde Evropske unije. Dana 3. novembra 2026. godine, generalni pravobranilac Maciej Szpunar izneo je svoje mišljenje u predmetu C-250/25, prvom predmetu koji se odnosi na generativnu veštačku inteligenciju i autorsko pravo koji je dospeo pred Sud pravde EU. Iako mišljenje generalnog pravobranioca nije obavezujuće za Sud, sudije u većini slučajeva slede stavove iznete u takvim mišljenjima.

Priča o delfinima svakako je zanimljiva, a sam spor naizgled ograničenog značaja. Međutim, pravne granice koje ovo mišljenje postavlja imaju daleko šire posledice. One su važne za izdavače, kompanije koje koriste veštačku inteligenciju i one koje razvijaju AI sisteme. Istovremeno, otvaraju pitanje koje je u mišljenju samo delimično razmotreno: gde se, zapravo, odvija radnja koju preduzima veštačka inteligencija?

Obučavanje modela i pribavljanje sadržaja

Četbot može koristiti tekst na dva suštinski različita načina, a za razumevanje ovog predmeta ključno je razlikovati ih.

Obučavanje modela (training) predstavlja fazu učenja. Pre nego što bude pušten u upotrebu, model obrađuje ogromne količine tekstova i uči jezičke obrasce, slično studentu koji je pročitao hiljadu novina i na osnovu toga naučio kako izgleda novinarski stil.

Tokom ovog procesa nastaju kopije tekstova, ali je cilj da konačni model usvoji obrasce, a ne da u sebi čuva pojedinačne članke.

Pribavljanje sadržaja (retrieval) podseća na ispit na kojem je dozvoljeno korišćenje literature. Ovaj postupak, poznat kao retrieval-augmented generation (RAG), odnosno generisanje odgovora uz pomoć pribavljenih informacija, ili kao grounding, podrazumeva da četbot, nakon što primi upit, pretražuje internet, pristupa relevantnim stranicama i na osnovu njihovog sadržaja sastavlja odgovor. U tom slučaju konkretan članak se kopira upravo u trenutku kada korisnik postavi pitanje, radi formulisanja odgovora na taj upit.

Pravni okvir predviđa različita pravila za ova dva procesa. Izuzetak za rudarenje teksta i podataka (text and data mining – TDM) omogućava umnožavanje sadržaja radi automatizovane analize, pod uslovom da je pristup sadržaju zakonit i da nosilac prava nije u mašinski čitljivom obliku rezervisao pravo da zabrani takvu upotrebu.

S druge strane, pravo izdavača informativnih publikacija, predviđeno članom 15. Direktive EU o autorskom pravu na jedinstvenom digitalnom tržištu iz 2019. godine, nije autorsko pravo u užem smislu, već posebno srodno pravo. Njegova svrha je zaštita ulaganja izdavača, a obuhvata onlajn korišćenje informativnih publikacija od strane pružalaca onlajn usluga. Kompanija Like Company zasnovala je svoj tužbeni zahtev isključivo na ovom pravu.

Stav generalnog pravobranioca

Obučavanje modela nije suština ovog spora. Sporni članak objavljen je u julu 2023. godine, dok je Gemini 1.0 predstavljen u decembru iste godine. Budući da proces obučavanja modela traje mesecima, malo je verovatno da je taj članak bio obuhvaćen podacima korišćenim za njegovu obuku. Verovatnije je da je Gemini pristupio članku u realnom vremenu, naročito imajući u vidu da je korisnik u svom upitu naveo konkretnu internet stranicu. Pored toga, obučavanje modela ne predstavlja „onlajn korišćenje" informativne publikacije. Ono se odvija u pozadini, nezavisno od pojedinačnog korisnika, zbog čega se pravo izdavača informativnih publikacija na njega ne primenjuje.

Generalni pravobranilac zato predlaže Sudu da ne odgovara na pitanja koja se odnose na obučavanje modela. Ipak, iznosi i svoje stanovište o njima: obučavanje podrazumeva umnožavanje sadržaja, ali je takvo umnožavanje, po pravilu, obuhvaćeno izuzetkom za rudarenje teksta i podataka, pod uslovom da je pristup bio zakonit i da nosilac prava nije rezervisao pravo da zabrani takvu upotrebu. Pravila izražena putem datoteke robots.txt, uključujući Googleovu posebnu opciju Google-Extended za AI sisteme, smatraju se takvom rezervacijom prava.

Odgovori četbotova predstavljaju novo pravno pitanje. Četbot koji pribavlja članak i koristi njegov sadržaj u generisanom odgovoru može povrediti pravo izdavača na dva načina:

1. Nezakonitim pristupom. Četbot je zaobišao ograničenje pristupa sadržaju namenjenom isključivo pretplatnicima (paywall) ili tehničku blokadu kojom se botovima onemogućava pristup.
2. Stvaranjem prepoznatljive zamene za izvorni članak. Generisani odgovor u tolikoj meri preuzima način izražavanja iz izvornog članka da čitalac više nema potrebu da pristupi originalu.

Druga situacija zasniva se na razlici koja je dobro poznata svakom novinaru: činjenice su slobodne za korišćenje, dok je način njihovog izražavanja zaštićen. Pravo štiti način na koji je članak organizovan, strukturisan i formulisan, ali ne i same činjenice o kojima izveštava. Parafraziranje samo po sebi ne pruža zaštitu od odgovornosti za povredu prava. Međutim, kratak sažetak istih činjenica ili odgovor zasnovan na više različitih izvora ne predstavlja umnožavanje zaštićenog sadržaja, čak i ako zbog toga izdavač izgubi jednu posetu svojoj internet stranici. Što je članak originalniji i prepoznatljiviji, lakše je utvrditi njegovo preuzimanje. Zato analitički tekstovi uživaju viši stepen zaštite od jednostavnih informativnih vesti.

Primarna odgovornost pripisuje se korisniku koji je postavio upit. Međutim, odgovornost može preći na pružaoca usluge kada je korišćenje koje dovodi do povrede prava sastavni deo njegovog poslovnog modela ili kada pružalac nije preduzeo mere koje se očekuju od razumno pažljivog subjekta. Takve mere uključuju poštovanje ograničenja pristupa i filtriranje generisanih odgovora. Pritom, činjenica da je internet stranica javno dostupna ne podrazumeva postojanje saglasnosti za njeno korišćenje. Izdavači ne uvode obaveznu pretplatu zato što prihod ostvaruju od oglašavanja, a ne zato što žele da daju dozvolu za slobodno korišćenje svog sadržaja.

A šta je sa delfinima? Pod pretpostavkom da sud u Budimpešti utvrdi relevantne činjenice u skladu sa navedenim okolnostima, Like Company će verovatno izgubiti spor.

Portal nije imao ograničenje pristupa putem pretplate niti tehničku blokadu botova. Generisani odgovor preneo je činjenice iz članka, ali gotovo da nije preuzeo njegovu formulaciju. Sam članak predstavljao je jednostavan informativni tekst, a čini se i da je Google primenjivao razumne zaštitne mere.

Minhen naspram Luksemburga: presude u predmetima GEMA

Ovo mišljenje nije nastalo u pravnom vakuumu. GEMA, nemačka organizacija za kolektivno ostvarivanje prava kompozitora i tekstopisaca, ostvarila je uspeh u dva prvostepena postupka protiv pružalaca AI usluga, pred istim većem Regionalnog suda u Minhenu. U predmetu GEMA protiv OpenAI (11. novembar 2025. godine), ChatGPT je na osnovu jednostavnih korisničkih upita reprodukovao tekstove devet nemačkih pesama gotovo od reči do reči. Sud je zaključio da su tekstovi pesama bili „memorisani" unutar modela, da samo memorisanje predstavlja radnju umnožavanja koja nije obuhvaćena izuzetkom za rudarenje teksta i podataka i da odgovornost snosi OpenAI, a ne korisnici.

U predmetu GEMA protiv Suno (31. jul 2026. godine), isti sud zauzeo je sličan stav u pogledu šest muzičkih kompozicija koje je Suno preuzeo sa YouTube platforme postupkom poznatim kao stream-ripping, zaobilazeći tehničke mere kojima YouTube sprečava preuzimanje sadržaja. Utvrđeno je da su dela bila sačuvana u modelima na način koji omogućava njihovu ponovljivu reprodukciju, pri čemu su modeli bili smešteni na serverima u Nemačkoj. Nijedna od ovih presuda nije pravnosnažna, a protiv presude u predmetu OpenAI izjavljena je žalba.

Generalni pravobranilac ima drugačije viđenje memorisanja sadržaja. „Obučen veliki jezički model nije baza podataka", navodi on. Model sadrži statističke odnose, a ne tekstove. Činjenica da model, nakon odgovarajućeg upita, može reprodukovati određeno delo ne dokazuje da se kopija tog dela nalazi unutar modela.

Takav zaključak smatra preterano spekulativnim. Minhenski sud vidi orman pun kolača. Generalni pravobranilac vidi poslastičara koji je probao hiljade kolača i naučio da pravi nove u njihovom stilu. Ipak, razlika između ova dva pristupa možda je manja nego što se na prvi pogled čini.

Generalni pravobranilac prihvata da generisani odgovor koji reprodukuje zaštićeno delo može predstavljati povredu prava i očekuje od pružalaca usluga da uspostave odgovarajuće zaštitne mehanizme. Prema tome, reprodukovanje tekstova pesama gotovo u celosti na osnovu jednostavnog upita moglo bi predstavljati povredu i prema njegovom pristupu. Suštinsko razilaženje odnosi se na pitanje gde nastaje povreda prava: unutar samog modela, prema pristupu minhenskog suda, ili kroz generisani odgovor i nepostupanje pružaoca usluge sa dužnom pažnjom, prema pristupu iznetom u Luksemburgu.

Važno je i to da se stavovi generalnog pravobranioca o memorisanju sadržaja nalaze u delu mišljenja za koji on sam predlaže da ga Sud ne mora razmatrati.

Gde se radnja odvija?

Autorskopravna zaštita zasniva se na načelu teritorijalnosti. Ne postoji jedinstveno globalno autorsko pravo, već skup nacionalnih prava, od kojih svako uređuje radnje koje se odvijaju unutar teritorije određene države. Takav sistem funkcionisao je kada je kopiju određenog dela na jednom mestu izrađivalo jedno lice. Međutim, postaje sve teže primenljiv kada se model obučava u jednoj državi, stavlja u upotrebu iz druge, a koristi u trećoj.

Gemini je pretežno obučavan u Sjedinjenim Američkim Državama. Google je tvrdio da samo država u kojoj se nalazi glavna računarska infrastruktura može regulisati proces obučavanja. Većina država čije su vlade učestvovale u postupku zastupala je suprotan stav: pravo EU primenjuje se nezavisno od mesta obučavanja, čim se model ponudi na tržištu Evropske unije. Nemačka je predložila uže pravilo, prema kojem bi se pravo EU primenjivalo na automatizovano prikupljanje sadržaja (scraping) sa servera koji se nalaze na teritoriji Unije. Generalni pravobranilac zauzima oprezniji pristup.

Sama činjenica da se model nudi na tržištu EU ne opravdava automatsku primenu autorskog prava EU na obučavanje sprovedeno u inostranstvu, budući da su štetne posledice na teritoriji Unije u tom slučaju posredne i rasprostranjene. Ipak, on ne isključuje mogućnost primene prava EU na prikupljanje podataka sa servera koji se nalaze u Uniji i smatra da bi ovo pitanje trebalo da uredi zakonodavac. Odgovori četbotova predstavljaju drugačiju situaciju. Četbot ponuđen korisnicima u EU proizvodi neposredne i značajne posledice na tom tržištu, bez obzira na lokaciju servera.

Minhenski sud otišao je korak dalje. U predmetu Suno, sud je prihvatio nadležnost u vezi sa obučavanjem modela sprovedenim u SAD, samostalno ocenio primenu američke doktrine fair use (poštena upotreba) i zaključio da se ona u konkretnom slučaju ne može primeniti.

Sličan pravac proizlazi i iz EU AI Act. Uvodna izjava 106 predviđa da pružaoci modela veštačke inteligencije opšte namene koji te modele stavljaju na tržište Unije moraju poštovati pravila EU o autorskom pravu, uključujući rezervacije prava nosilaca autorskog prava, bez obzira na to gde je obučavanje sprovedeno. Tako je jedan nacionalni sud proširio domašaj svog odlučivanja preko Atlantika, dok je generalni pravobranilac Unije pozvao na uzdržanost i zakonodavno uređenje ovog pitanja. Oba pristupa imaju svoje pravno opravdanje. Nijedan, međutim, ne predstavlja zaokružen pravni okvir.

Kada softver samostalno prelazi državne granice

Predmetno mišljenje odnosi se na četbot koji pristupa internet stranici na zahtev korisnika. Sledeća faza razvoja jesu AI agenti: sistemi koji samostalno izvršavaju složene zadatke kroz više koraka, pretražujući internet, prikupljajući i upoređujući podatke i sastavljajući tekstove, ponekad prenoseći pojedine delove zadatka drugim agentima ili alatima. Generalni pravobranilac ne razmatra takve sisteme. Analiza koja sledi predstavlja proširenje logike njegovog mišljenja na ovu novu tehnološku situaciju.

Zamislimo zaposlenog u Beogradu koji zatraži od AI agenta da prati nemačke i austrijske medije i svakodnevno šalje sažetak najvažnijih vesti kolegama u Beogradu i Beču. Agent funkcioniše u okviru cloud infrastrukture u SAD, koristi model koji je obučavan u trećoj državi i pristupa internet stranici izdavača čiji se server nalazi u Frankfurtu. Nastaje privremena kopija sadržaja, sastavlja se sažetak i šalje se poruka. Gde je izvršena svaka od tih radnji? I ko je njihov izvršilac: zaposleni, pružalac usluge AI agenta, razvijalac osnovnog modela ili kompanija koja je taj sistem uvela u upotrebu? Načelo teritorijalnosti polazi od pretpostavke da se određena radnja može vezati za jedno mesto i jednog izvršioca.

AI agenti, međutim, raspoređuju različite radnje na više teritorija u roku od nekoliko milisekundi, bez neposrednog ljudskog učešća u svakom koraku. Generalni pravobranilac priznaje da lokacija servera predstavlja nesavršen kriterijum povezivanja u doba cloud tehnologija. Njegov pristup odgovornosti pružaoca usluga pruža više mogućnosti, jer se zasniva na načinu na koji je sistem projektovan i na dužnoj pažnji. Da li je pružalac usluge osmislio sistem tako da poštuje ograničenja pristupa i sprečava prepoznatljivo reprodukovanje zaštićenog sadržaja? Takav pristup pomera pravnu analizu sa pitanja gde je određena radnja izvršena na pitanja ko je projektovao sistem i kom tržištu je sistem namenjen. To je ispravan pravac razmišljanja, ali još uvek nije pravilo o merodavnom pravu. Reč je o klasičnim pitanjima međunarodnog privatnog prava: koji sud je nadležan, koje pravo se primenjuje i da li se sudska odluka može priznati i izvršiti u drugoj državi.

Postojeća pravna rešenja razvijena su za svet u kojem se mestu povrede prava mogla odrediti jasna teritorijalna veza. U međuvremenu, sudovi pokušavaju da pronađu odgovore oslanjajući se na lokacije servera, efekte na određenom tržištu i posebna pravila o sudskoj nadležnosti. To dovodi do pravne nepredvidljivosti, izbora najpovoljnijeg suda (forum shopping) i međusobno suprotstavljenih mera pravne zaštite.

Elementi budućeg pravnog okvira već se mogu nazreti:

- kriterijumi povezivanja zasnovani na tržištu kojem je određena usluga namenjena, umesto na fizičkoj lokaciji servera;

- jasna pravila za identifikovanje odgovornog subjekta u lancu AI agenata, modela i alata;
- usaglašeno tumačenje mašinski čitljivih rezervacija prava, kako bi zabrana korišćenja sadržaja (opt-out) imala isto značenje u svim jurisdikcijama;
- uzajamno priznavanje mera pravne zaštite.

Takav okvir ne može uspostaviti pojedinačni nacionalni sud, niti jedna presuda Suda pravde EU.

Međunarodna pravna zajednica, kroz institucije kao što su Haška konferencija za međunarodno privatno pravo i Svetska organizacija za intelektualnu svojinu (WIPO), trebalo bi da započne rad na ovim pitanjima već sada, dok je sudska praksa još u ranoj fazi razvoja i dok je moguće uticati na njeno oblikovanje.

Šta ovo znači za Srbiju?
Srbija nije članica Evropske unije, pa presuda Suda pravde EU neće biti obavezujuća za srpske sudove.

Ipak, pravo EU može se odnositi na poslovanje srpskih kompanija na tri načina.
Kroz tržište. Kompanija koja korisnicima u EU nudi četbot ili proizvod za automatizovano sažimanje vesti proizvodi pravne i ekonomske efekte na tom tržištu. Prema obrazloženju generalnog pravobranioca, to je dovoljno da se na generisane odgovore primene relevantna pravila EU.

Kroz izvor sadržaja. Kompanija čiji botovi prikupljaju članke sa servera koji se nalaze u EU ne može pretpostaviti da je takvo prikupljanje izvan domašaja prava EU samo zato što se obučavanje modela odvija u Srbiji.

Kroz lanac snabdevanja tehnologijom. Pružaoci modela veštačke inteligencije opšte namene koji se stavljaju na tržište EU moraju poštovati pravila EU o autorskom pravu i rezervacijama prava nosilaca autorskog prava. Može se očekivati da će se ove obaveze ugovornim putem prenositi i na kompanije koje razvijaju proizvode i usluge zasnovane na takvim modelima.

Domaći pravni okvir dodatno usložnjava situaciju. Srbija još nije prenela u svoje zakonodavstvo Direktivu EU o autorskom pravu na jedinstvenom digitalnom tržištu iz 2019. godine, koja predstavlja osnov i za izuzetak za rudarenje teksta i podataka i za posebno pravo izdavača informativnih publikacija. Važeći Zakon o autorskom i srodnim pravima ne sadrži izuzetak za rudarenje teksta i podataka, a takav izuzetak nije predviđen ni nacrtom zakona o autorskom i srodnim pravima koji je bio predmet javnih konsultacija u martu 2026. godine.

Zbog toga je za umnožavanje zaštićenih dela u svrhu rudarenja podataka, po pravilu, potrebna dozvola nosioca prava, dok mehanizam rezervacije prava (opt-out), koji se nalazi u središtu rasprave u EU, nema odgovarajući ekvivalent u domaćem pravu. Srpski razvijalac AI tehnologije tako se može suočiti sa strožim pravnim režimom u Srbiji nego njegov konkurent iz EU u Minhenu ili Luksemburgu.

Crna Gora je, nasuprot tome, u oktobru 2024. godine izmenila svoje zakonodavstvo i uvela izuzetke za rudarenje teksta i podataka, kao i posebno pravo izdavača informativnih publikacija. Time su se pravni režimi država regiona već počeli razlikovati.

U praktičnom smislu, mišljenje generalnog pravobranioca ima različite posledice za pojedine učesnike na tržištu.

Izdavači. Ograničavanje pristupa sadržaju putem pretplate ili delotvorna tehnička blokada botova pružaju zaštitu od pribavljanja sadržaja kojim se takva ograničenja zaobilaze. Mašinski čitljiva rezervacija prava važna je za obučavanje modela. Kada je sadržaj javno dostupan, posebno pravo izdavača pruža zaštitu od generisanih odgovora koji predstavljaju prepoznatljivu zamenu za originalni članak. Način na koji izdavač kontroliše pristup svom sadržaju zato postaje ne samo poslovna, već i pravna odluka. Istovremeno, blokiranje botova može dovesti do smanjene vidljivosti sadržaja.

Kompanije koje koriste AI alate. Korisnik koji usmerava rad četbota smatra se primarnim izvršiocem relevantne radnje, dok privatni korisnici koji postupaju u nekomercijalne svrhe nisu obuhvaćeni posebnim pravom izdavača. Korišćenje četbota opšte namene radi razumevanja i praćenja vesti načelno ne deluje problematično. Drugačija je situacija sa proizvodima čija se osnovna vrednost zasniva na parafraziranju pojedinačnih članaka. Generalni pravobranilac upravo takvu vrstu usluge navodi kao primer postupanja koje je sastavni deo poslovnog modela pružaoca usluge.

Kompanije koje razvijaju AI usluge. Zakonit pristup sadržaju, poštovanje tehničkih ograničenja i primena filtera koji sprečavaju da generisani odgovori budu previše slični konkretnom izvoru predstavljaju mere koje se očekuju od razumno pažljivog pružaoca usluge. Kada su takve mere uspostavljene, povremeni propusti ne bi trebalo automatski da dovode do odgovornosti. Kada odgovarajuće zaštitne mere ne postoje, odgovornost bi trebalo da nastupi.

Na šta treba obratiti pažnju u narednom periodu?
Presuda Suda pravde EU biće doneta naknadno, a datum njenog donošenja još nije određen. Sudije mogu prihvatiti stavove generalnog pravobranioca, delimično ih ograničiti ili zauzeti drugačije pravno stanovište. Posebno će biti važno kako će se Sud postaviti prema pitanjima obučavanja modela, za koja je generalni pravobranilac predložio da ostanu bez odgovora, kao i prema pitanju memorisanja zaštićenog sadržaja unutar modela.

Istovremeno, sudska praksa nastavlja da se razvija. Presuda u predmetu OpenAI nalazi se u žalbenom postupku u Minhenu, dok su pred Sudom pravde EU već pokrenuti dodatni postupci po prethodnim pitanjima koja se odnose na generativnu veštačku inteligenciju.

Generalni pravobranilac svoje mišljenje završava uzdržano: autorsko pravo, kako navodi, neće rešiti svaki problem koji četbotovi otvaraju. Jedan od tih problema zapravo se i ne odnosi na autorsko pravo, već na pitanje čije se pravo primenjuje na softver koji ni sam ne zna gde se nalazi. Delfini nikada nisu stigli do jezera Balaton, ali je priča o njima tokom jednog popodneva prepričana u više država. Što pre međunarodna zajednica pronađe odgovore na ova pitanja, to će manje pravnih rešenja morati da nastaje improvizacijom u sudnicama.

GECIĆ | LAW

BELGRADE | BRUSSELS
WWW.GECICLAW.COM